

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך טז, תשכ"ה

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

המלה צָרוֹר בשירת ר' שמואל הנגיד

לשם העצם צָרוֹר שני מובנים מקובלים: (1) דבר צָרוֹר וקשור; (2) אבן קטנה, שבר אבן. רק במקומות מועטים משתמש הנגיד בשם העצם צָרוֹר במובן הראשון. ברוב המקומות בא צָרוֹר בשירת הנגיד בשימוש שאינו מתבאר יפה לא במובן הראשון ולא במובן השני.

הרי כל המקומות הללו: 1:

1. ונס יחשב כל עץ — יבקש להרגהו, ועל כל צָרוֹר — חרב, זרועו מגדעת (דיואן א, 86).
2. נחשבו שם כלי קרב איש — כאין, ואבניו — כמץ, וכקש צָרוֹריו (דיואן א, 109).
3. ואשחק את צָרוֹר אפו בשיח כמו נוזל אשר דולה, שאבו (דיואן ב, 46).
4. ואחר יציאתי להוות נתתני ומקור למקרתי וכצָרוֹר לצרותי (דיואן ג, 37; בן קהלת קלו, 55).
5. בכל לב אהבי לך ולבך כמו צָרוֹר (דיואן ג, 113).
6. אני סוכר יאורי בצָרוֹרות הבא שטף וגבר על צָרוֹרים (בן משלי קפ).

1. המובאות מן הדיואן הובאו על פי מהדורת הברמן;

מבן משלי ובן קהלת — על פי מהדורות אברמסון.

7. דרך נכוחה כגבעת צרורים גבהה, ושחה ללבות פְּשָׁרִים; ונתיב חטאה כקצרת בשרים עֲדָנָה, ונחה ללבות צְרוּרִים (בן משלי שְׁנָא).

8. צרור יכאיב ונפלו אך כאבו למניע צרורות בסלעים (בן משלי תתר).
9. כצרור אשר נגלל השב אלי גולל (בן משלי תתרכ).

10. ושנא־לבבך על פי חדוד צרור הלינה (בן קהלת קצג).

11. אלי, אני נבהל ומתרגז ואגור מפני דינך, ביום יזעק צרור מקיר וכפיס יענה (הדוד בחטא סתר, פיוט בלתי נודע לרבי שמואל הנגיד, סיני כרך נג, תשכ"ה, עמ' שיט).
המובאה האחרונה יכולה לשמש מפתח להבנת שימוש של הנגיד במלת צרור. מובאה זאת מיוסדת על הכתוב: כי אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה (חבקוק ב, יא). ההקבלה לכתוב הזה מראה שבמובאה הזאת צרור הוא אבן, אבן סתם, לאו דווקא אבן קטנה².

מובן זה מפרש גם את המובאה 4: וכצרור לצרותי = וכאבן לצרותי. וכאן אבן גדולה, אבן נגף או אבן מעמסה, מתאימה יותר מאשר אבן קטנה.

המובן „אבן, אבן גדולה“ מפרש יפה גם את

2. רבי יונה אבן ג'נאח בן דורו של הנגיד, כותב: כצרור אבן במרגמה (משלי כו ח), ולא יפל צרר ארץ (עמוס ט ט), עד אשר לא ימצא שם גם צרור (ש"ב יז יג) פרושו אבן, וכן אמר בו התרגום אבנא (ספר השרשים, צרר).

המובאה 9: כצורך אשר נגלל השב אלי גולל. מובאה זו מיוסדת על לשון הכתוב: גולל אבן אליו תשוב (משלי כז, כז). בכתוב זה אבן היא כנראה אבן גדולה דווקא, כפירוש האחר המובא בדברי אבן עזרא: "פ"א גולל כמו וגללו את האבן כלומר וגולל אבן גדול סביב תשוב אליו".

כחידה עומדת מלת צורך במובאה 3. אולם אין ספק, שגם בה פירוש צורך הוא אבן גדולה. המשורר מתכוון כאן למעשה רבי עקיבא, שהאגדה מספרת עליו: "מה היה תחלתו של רבי עקיבא? ... פעם אחת היה עומד על פי הבאר, אמר: מי חקק אבן זו? אמרו: לא המים שתדיר נופלים עליה בכל יום? אמרו לו: עקיבא! אי אתה קורא (איוב יד יט): "אבנים שחקו מים?" (אבות דרבי נתן ו). על פי זה כוונת הדברים היא: ואטחן את אבן כעסו (כלומר: את כעסו הקשה כאבן) בדיבור; כלומר: אפיס וארצה אותו בדיבור רך, שיעשה עליו רושם, כמו שהמים ששאב הדולה חוקקים ועושים רושם וסימן באבן שעל פי הבאר.

גם בכל שאר המובאות המובן "אבן" או "אבן גדולה"

הוא פשוטם של הדברים. הרי פירושי המובאות הללו:

1. הבורח מפחד האויב חושב כל עץ מזדקר לאדם המבקש להתרגמו, ועל כל אבן גדולה ומזדקרת הוא חושב שהיא חרב העומדת לגדוע את זרועו.

2. בבית שלפני כן נאמר: "שלחו בו בני קשתות ואבני יד ולהב חנית וכידון בשוריו (= בחומותיו)". לפי זה מדובר גם בבית שלנו על אבני בליסטראות; ופירושו: אבל כלי הקרב של כל איש ואיש נחשבו כאין, ואבני היד נחשבו

כמוֹן, והצּוּרִים, אבני המרגמה הגדולות (מלשון: כצרוּר
אבן במרגמה, משלי כו, ח) נחשבו כקש.

5. אהבי נתונים לך בכל לב, אבל לבך קשה כאבן. מלשון:
והסרתי לב האבן מִבְּשֶׁרֶם ונתתי להם לב בשר (יחזקאל יא,
יט, וכעין זה שם לו, כו). השוהה דיואן ב, 77: והפכו לי
לבנים (כן צריך לחמר, כמו בנוסח ששון, ולא: לבנות) לב לבנות
אהבוני לאבן או לבנה. כלומר: והפכו לי חוטי השער הלבנים
את לב הלבנות (היפות) שאהבוני לקשה כאבן או לבנה. וכבר
פירש כן ד"ר משה זיידל: "ולבך — אבל לבך וכי. צרוּר —
אבן, או מל' צרוּר המור — כלומר צרוּר ומסוגר" (סיני כרך
נא, תשכ"ב, עמוד שיז).

6. אני סוכר את יאורי באבנים גדולות, וכבדות,
שיוכלו לעמוד בפני זרמי המים, אבל בא השטף וגבר על
האבנים הגדולות.

7. כבר הצעתי (ב"ספר זיידל", תשכ"ב, עמודים 388—
389) לקרוא בבית הראשון בְּשָׂרִים במקום בְּשָׂרִים (וכן
במהדורת ששון, עמוד קנא: בשרים) ובבית השני צרוּרִים
במקום צרוּרִים. ויש כאן ניגוד: "לבות בשרים" כנגד "לבות
צרוּרִים", שפירושהם "לבות אבנים", על פי הכתוב: והסרתי
לב האבן מִבְּשֶׁרֶם ונתתי להם לב בשר (יחזקאל יא, יט; וכעין
זה שם לו, כו). פירוש שני הבתים הוא אפוא: דרך האמת
גבוהה כגבעת אבנים. אבל נמוכה ללבות בשרים, לאנשים
צדיקים הטורחים ועוברים בה; ודרך החטא ערבה כקערת
בשר וקלה ללבות אבנים, לאנשים רשעים. לענין השווה בן-
משלי שמו: "דלתי פריצות אין בריח עליהם, פריץ יבואמו

בנחת, ולמבוא צדק בריח יש ומנעול, ויטרח ישר להעבירם
בצדקו, ובא בו"; וכן דיואן ב, 42: "הלא תדע פעלת אל אשר
שת אלי טובה ואל רעה נתיבה, ורוצה לאחוז דרך אלי טוב
ורע — ימצא נתיבתו רחבה, ודרך כל אשר היטיב — רחוקה
וקשה, ואשר הרע — קרובה, אבל סוף הקרובה — ראש
פתנים, ואחרת — מתוקה וערבה".

8. המשך הדברים הוא: ומקצת רע — עלי מרע, ורבו —
עלי יועץ ברעה למרעים. וכפירוש אברמסון: גדול היועץ
להרע מהעושה. לפי זה יתפרש הבית הראשון כך: אבן נופלת
מכאיבה בנפלה למי שהיא פוגעת בו, אבל עמל וכאב גדול
יותר הוא לזורק את האבנים מבין הסלעים.

10. הלן³ שנוא לבבך על חדודי אבנים. על פי הכתוב:
תחתיו חדודי חרש (איוב מא, כב).

סיכומם של דברים: שם העצם צרור משמש בשירת הנגיד
על הרוב במובן אבן גדולה, לעתים במובן אבן סתם,
ולעולם לא במובן "אבן קטנה".

3 מלשון: לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר (ויקרא יט, יג),
לא תלין נבלתו על העץ (דברים כא, כג), שאולי הבינם הנגיד כפעלים
בבניין הפעיל. וצריך לנקד כאן: הַלִּינָה, ולא: הַלִּינָה, כפי שנדפס
בטעות.